

DUNA TELEVÍZIÓ: Kedd (Augusztus 23.) 22:25

Feljegyzések az egérlyukból

színes, magyar tévéfilm, 51 perc, 2010

rendező: Sipos István

operatőr: Csukás Sándor

szereplő(k):

Lux Ádám (Zuvoljov)

Trokán Nóra (Kátya)

Kamarás Iván (Zverkov)

Galkó Balázs (Apollon)

Seress Zoltán (Szomonov)

Elek Ferenc (Feficskin)

Zuvoljov hivatalnok elzárja magát a világtól egérlyuknak kinevezett lakásában. A külső világ azonban erősebbnek bizonyul, a hivatalnok a magányból eljut az Univerzumban vállalt szerepének felismeréséig.

Idő szerint | Hely szerint

Vetítik: DUNA II. AUTONÓMIA: Csütörtök (Szeptember 1.) 21:20

DUNA TELEVÍZIÓ: Kedd (Augusztus 23.) 22:25

*

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij

Feljegyzések az egérlyukból

<http://mek.oszk.hu/00300/00372/#>

Dosztojevszkij eredetileg 1864-ben, nagy korszaka nyitódarabjaként megjelent művét nem véletlenül szokás a 20. századi ember gondolatvilága, sajátos létértelmezése borzongató megelőlegezésének tekinteni. A meghökkentően modern alapszituáció szerint negyvenéves, visszavonult pétervári kishivatalnok hőse - unalomból, illetve helyzete tisztázása, emlékei rendezgetése okán - feljegyzéseket írogat "az egérlyukból", azaz egy nyomorúságos, városszéli

kis zugból, ahol meghúzta magát. Ezek közvetítésével világíthat aztán az író - Gogolhoz kötődve, de már egyértelműen Kafkát, Sartre-ot, Camus-t stb. előlegezve - az ember nyomorúságának, elmagányosodásának, elidegenedetségének és már-már patológikus tudatmechanizmusainak mélyeibe.

A voltaképpen két lekerekített részből álló mű első fele fiktív önarckép: a torzult, eltorzított lelki antihős kísérlete arra, hogy tisztázza léte értelmét, körüljárja a számára adott szabadság fogalmát, megvilágítsa helyét és szerepét a társadalomban, exhibicionista-viviszekciós viselkedéssel egyénisége, múltja legsötétebb bugyrait mutassa be. A második rész mintegy az előzőben feltárt jellemvonások szemléltetése az epikai alakítás hagyományos módszereivel, voltaképpen példázat a normális emberi kapcsolatok szinte totális hiányával sújtott emberről. Hősrünk önkínzó élvezettel számol be legkínosabb, legfrusztrálóbb élményeiről: egy katonatiszttól elszenvedett megaláztatásról (melynek során Dosztojevszkij a torz orosz társadalom kegyetlen kritikáját nyújthatja), groteszk, tragikomikus kísérletéről, hogy társakra leljen volt osztálytársai körében, majd ennek szükségképpen szerencsétlen végkifejlete nyomán a szálnalmas viszonyról Lizával, a nyomorúságos kis prostituálttal. A ma is meggondolkodtató, felrázó mű serdülőkortól mindenkinek olvasmánya lehet.

Forrás: Legeza Ilona könyvismertetői
<http://legeza.oszk.hu/>

Utószó

"Tizenhét éves koromban ismertem meg Dosztojevszkijt, amikor az antikváriumban nagyon olcsó kiadásban megvettem a Bűn és bűnhődés-t. Azóta rendkívül érdekel... Huszonegy éves koromra majdnem mindent elolvastam tőle... Művei nem csupán erőteljes benyomást keltettek bennem - magukkal ragadtak és megráztak..." Heinrich Böll Nobel-díjas író szavait ismételjük, de ugyanígy idézhettük volna a XX. század más jelentős alkotóinak gondolatait is Kafkától Thomas Mannig, Camus-től Faulknerig, Gide-től Malraux-ig. Valamennyien egyetértenek abban, hogy az immár egy évszázada halott orosz író felkavarta, kiforgatta, újabb és újabb önvizsgálatokra kényszerítette őket, hogy Dosztojevszkij nélkül egyszerűen nincs modern irodalom...

Dosztojevszkij ugyanis - szemben például Tolsztojjal, Turgenyevvel, Goncsarovval - az orosz élet lezárt, megállapodott formáinak ábrázolása helyett olyan tendenciákat, törekvéseket, személyiségeket figyelt meg, amelyek és akik csak jó néhány évtized múlva jelentkeztek a maguk teljességében. Gondjai, szélsőségesen feltett kérdései, amelyek oly idegenek voltak még a múlt század átlagolvasójától, századunkban már központi problémákká váltak, tragikus formákba realizálódtak.

Azt hihetnők, hogy az elemzés mélységét és erejét tekintve korukat messze megelőző írásai évtizedek laboratóriumi csendjében születtek. Valójában olyan író alkotta az öt nagy regényt (Bűn és bűnhődés, A félkegyelmű, Ördögök, A kamasz, A Karamazov testvérek), illetve a körülöttük és mellettük született kisregényeket, tanulmányokat, esszéket, aki megaláztatások, kudarcok, csődök közepette élte le egész életét. Közismert, hogyan nyomorgott ifjúkorában, hogyan ítéltek halálra a Petrasevszkij-körben való részvételért,

hogyan játszották el vele a szadista kivégzési komédiát, hogy azután tíz évet töltsön Szibériában, ebből is négyet gyilkosok, rablók társaságában; ismeretesek magánéletének kálváriái, örökös pénzzavari, rulettvesztései, és tudjuk, hogy rettentő betegség kínozza: az epilepszia. Lehetséges azonban, hogy megszállott, szélsőséges természetének éppen erre volt szüksége az alkotáshoz: az örökös kibillentség, rendezetlenség állapotára. Életével, lelki viharaival, szakadék szélére vitt létformájával, és természetesen hőseivel - akik végső soron belőle vétettek - voltaképpen már a XX. századi ember sorsát és gondolatait előlegezte. Ám a modern antihős, az "odúlakó" figurája még Dosztojevszkij nagy művészi felfedezéseinek sorából is kiemelkedik.

A Feljegyzések az egérlyukból 1864 elején látott először napvilágot az író saját folyóiratában, az Epohá-ban. Akkortájt nemigen váltott ki visszhangot, és rövidesen maga a lap is csődbe ment. Napjainkban viszont egyre-másra hivatkoznak rá, mint az egzisztencialista világkép előfutárára - Sartre és Camus maga is elmondta, hogy mennyire segítette őket filozófiájuk kidolgozásában a Dosztojevszkij-előzmény.

Egyébként az orosz író - a korabeli értetlenség ellenére - maga is vallotta, hogy "az odúlakó a legfontosabb ember az egész orosz világban". Ez az ember se nem jó, se nem rossz; elég okos, hogy felismerje a környező világ ésszerűtlenségét, rendezetlenségét, de ebből azt a következtetést vonja le, hogy akkor neki is joga van aljasnak lenni, másokat eltiporni. Retteg attól, hogy megalázzák, de ha teheti, ő is megkínozza a kiszolgáltatott utcalányt. Hagymázás önvallomásai, önellentmondásai mélyéről végül feltör a lényeg: "Nekem nyugalom kell. És azért, hogy békében hagyjanak, egy kopejkáért rögtön eladom az egész világot. A világ pusztuljon-e el - vagy én teát ihassak? Azt felelem: inkább a világ pusztuljon el, csak én ihassak mindig teát!" (Az már századunk szomorú igazsága, hogy igencsak sokan lennének, akik e vallomás alá odaírhatnák a nevüket: a manipulált átlagember önzése - ha már lehántottuk róla azokat az álarccokat és mázakat, amelyekkel leplezni igyekszik magát - végül is ide torkollik.)

Dosztojevszkij hősével azonban vigyázzunk - sohase vezethető le egyetlen, egyszerű képletre. Ennek a figurának a hangulatai, érzései pillanatonként változnak: amikor barátkozik, már gyűlöl - és legmélyebb megaláztatása pillanatában is szereti ellenességét. Kívánja, hogy megsértsék, mert akkor vájkálhat önmagában, feltépheti és mutogathatja a sebeit; minden, ami körülötte, érette vagy ellene történik, alkalom arra, hogy kicsinyke énjét a világegyetem középpontjába állítsa:

"De éppen ebben az undorító, hideg fél-kétségbeesésben, félhitben, abban, hogy bánatában negyven esztendőre tudatosan, elevenen beletemetkezik az egérlyukba, éppen helyzetének erőszakkal megteremtett, de javarészt mégis ingatag kilátástalanságában, a visszafojtott, kielégítetlen vágyaknak ebben a mérges párájában, a tétovázásoknak, az örök időkre szánt döntéseknek, és a nyomban, egy pillanat múlva bekövetkező megbánásoknak ebben a lázában rejlik annak a különös gyönyörnek a sava-borsa, amelyről beszéltem..."

Amikor a kritikusok, irodalomtörténészek - némi késéssel - mégiscsak felfedezték Dosztojevszkijnek ezt az úttörő jelentőségű kisregényét, váratlan fordulat következett be. Sokan ugyanis az "odúlakót" a szerzővel azonosították, bizonygatva, hogy azok a kirohanások, amelyeket az odúlakó a kor forradalmi demokratikus publicistái, de különösen Csernisevszkij Mi

t tegyünk?

című regénye ellen intéz, később megtalálhatók Dosztojevszkij

Az író naplója

című publicisztikus esszésorozatában is. Ezek a kritikusok nem veszik figyelembe Dosztojevszkij alkotó művészetének legalapvetőbb vonását: egy kicsit mindegyik hősében - még a tőle legtávolabb állókban is - "benne van", de egyik hősével sem azonosul, még azokkal sem, akiknek szájába legkedvesebb gondolatait adja. Dosztojevszkij szépíró, aki akkor sem avatkozik erőszakkal története menetébe, ha mégannyira kívánja is valamelyik hőse vagy gondolata diadalát. Nem "szócsöve" tehát az odúlakó sem, sőt éppen azt mutatja meg általa, mennyire nevetségessé válhatnak akár a legfennköltebb eszmék is, ha jelentéktelen emberke hirdeti őket. És ugyanakkor el kell gondolkodnunk azon, hogy még egy ilyen odúlakó is fellázad az előre gyártott, kötelező boldogság ellen, ha azt akarata ellenére erőltetnék rá...

Akárcsak Dosztojevszkij más munkáit, a Feljegyzések az egérlyukból-t is felkavart lélekkel tesszük le: nyugtalanító-eszméltető olvasmány marad mindaddig, amíg csak az emberiség "úrrá nem lesz végzetén", meg nem birkózik az orosz író átkozott kérdéseivel...

Bakcsi György